

RECENSE A REFERÁTY

V. I. Avdijev: **Dějiny starověkého Východu**. Z ruského originálu *Istorija drevnego Vostoka*, vydaného nakladatelstvím Gosudarstvennoje izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva 1953, přeložil Dr Karel Cigna a Dr František Kalousek. Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1955. Stran 708 + 8 příloh.

Avdijevovy Dějiny starověkého Východu jsou psány jako vysokoškolská učebnice a tvoří se Sergejevovými Dějinami starověkého Řecka a s Maškinovými Dějinami starověkého Říma komplex tří rozsáhlých učebnic dějin starověku. Avdijevova učebnice se sice týká období nejstaršího, ale je svým vznikem nejmladší. První její vydání vyšlo roku 1948, druhé vydání, přepracované a doplněné, r. 1953. Podle druhého vydání je pořízen český překlad.

O vážnosti, jaké nabyla v SSSR tato Avdijevova kniha, svědčí v první řadě to, že za ni byla již r. 1951 udělena autorovi Stalinova cena I. stupně, a řekneme hned, že v mnohém tato kniha předčí uvedenou učebnici Sergejevovu a v leccems i Maškinovu. Je to dílo bohaté na faktické údaje, využívající hojně výsledků archeologických, filologických i historických. Vybudováno je na marx-leninské metodě: důsledně se vždy hledí k hospodářským poměrům a v těsném vztahu s nimi jsou zkoumány poměry sociální a politické.

Avdijev vychází při výkladu především z toho, jak vznikl na troskách rodového zřízení otrokářský stát a jeho typická východní forma — orientální despotie. Přitom ovšem ukazuje, že nedosáhlo orientální otroctví toho stupně jako v řeckém a římském světě; počet otroků byl na Východě poměrně malý a otroctví tam neproniklo do veškeré výroby.

Výklad se začíná dějinami Mesopotamie a Egypta a k nim přistupují v dalších kapitolách dějiny ostatních států na území Přední, Střední a Východní Asie. Nejvíce místa věnuje Avdijev dějinám egyptským; ty zabírají téměř jednu třetinu celé knihy. Proti tomu se arci zdají, jak na to upozorňuje jeden ze sovětských recenzentů (G. F. Il'in ve *Vestniku drevnej istorii*, 1954, č. 3, str. 81), dějiny Indie a Číny jen jako „přívěsek“ k dějinám Blízkého Východu. Avdijev se ovšem proti této výtce, jež mu byla ostatně účinná již po prvním vydání jeho knihy, předem ohrazuje tím, že byl vždy přesvědčen o světovědném významu starověkých dějin Indie a Číny (str. 5), a proto také kapitoly o dějinách těchto dvou středisek starověké civilizace proti prvním vydání rozšířil.

Máme-li posoudit Avdijevovo rozvržení díla, tu se domníváme, že je v celku správné, poněvadž vývoj od orientálního otroctví k antickému — jak se tomu také studenti učí — lze studovat nejlépe právě na dějinách Egypta a Přední Asie s jejich vztahy k dějinám Řecka a Říma. Spíše bychom dali za pravdu jinému sovětskému recenzentovi (G. A. Mclikišvili, tamtéž str. 77), jenž vytýká, že se dějiny Přední Asie ličí jen do VI—V. století př. n. l. Tím vlastně vypadá ze světových dějin celé jedno tisíciletí předoasijské historie; o středověkých dějinách Přední Asie se totiž začíná zpravidla psát teprve od VI. století n. l., a to, co je o asijských dějinách v učebnicích řeckých a římských dějin, nemůže věru postačit. Totéž lze říci o Číně. Přehledná znalost čínských dějin ve starověku patří k všeobecnému vzdělání, ale co ví kdo o dějinách Číny v době pozdější? A přece je v celé Asii velmi důležité to období, kdy tam přecházel otrokářský řád k feudalismu. Tento přechod se uskutečnil za jiných podmínek než na půdě s antickou kulturou a je pro poznání zákonitosti vývoje lidské společnosti neméně důležitý; přesto však se o něm nedovídáme ze všech tří uvedených učebnic ani slova.

K rozdělení výkladu připomínáme ještě to, že se nám zdá poněkud násilné spojení výkladu o společnosti starověkého Iránu s výkladem o společnosti v Chorezmu. Vždyť práce sovětských orientalistů a výsledky výkopů ve Střední Asii jsou tak bohaté a tak nové, že jim bylo možno věnovat samostatnou kapitolu.

Těžiskům Avdijevovy pozornosti jsou hospodářské dějiny starověké společnosti na Východě. Autor píše podrobně o rozvoji výrobních sil a zároveň s tím zkoumá výrobní vztahy a společenské formace. Proto také přihlíží velmi důkladně k archeologickému materiálu, ale ani přízemné prameny nezanedbává. Přitom se však nemezuje jen na ekonomické a po-

litické dějiny, nýbrž věnuje mnoho místa a pozornosti také kulturním dějinám jednotlivých států a oblastí.

Ačkoli byly Avdijevovy Dějiny starověkého Východu přijaty v SSSR vesměs příznivě, přece vidí v tomto díle někteří sovětsí recensenti ještě nemálo nedostatků, i závažnějších, i méně závažných. Také my pokládáme za nutné uvést některé své připomínky.

Pokud jde o dějiny Mesopotamie a Egypta, je Avdijevův výklad celkem úplný a přesný, pouze na některých místech je ho možno opravit nebo doplnit. Lze vytknout, že při výkladu o Chammurapiho zákoníku (str. 75 n.) udává autor několikrát chybná čísla sloupců a článků (srov. s knihou J. Klímy, *Zákon Chammurapiho*, ČSAV Praha 1954, str. 19 n.), a doplnění by pak bylo vítané při výkladu o t. zv. Naučení Ipuverově, popisujícím velké povstání v Egyptě (str. 148 a 208). Avdijev je totiž datuje do XVIII. století př. n. l., to jest na konec Střední říše, kdežto jinak je egyptologové kladou do konce Staré říše (naposled Fr. Lexa, *Veřejný život ve starověkém Egyptě*, ČSAV Praha 1955, I, str. 120, II, str. 7 a 202, pozn. 21). I když se Avdijevovo datování zdá přijatelnější, protože papyrus, na němž se tento vzácný text zachoval, pochází až ze XVI. stol. př. n. l., přece zase zůstává málo objasněn rozpad Egypta mezi Starou a Střední říší (srov. též R. I. Rubinštejn, *VDI*, 1954, č. 3, str. 80, jenž se však datování oňoho povstání chudiny nedotýká). Avdijev sice píše, že se sovětským egyptologům podařilo datovat povstání vylíčené Ipuverem na základě důkladného studia sociálně ekonomických kořenů třídního boje probíhajícího na konci Střední říše (str. 148), ale neuvádí, kdo ze sovětských badatelů a ve které své studii to dokázal. *Vsemirnaja istorija* (tom I, Moskva 1955, str. 285) je ve svých závěrech opatrnější, neboť pokládá tu otázku za dosud nerozřešenou.

Avdijev je sice přesvědčen, že se vývoj staré východní společnosti dál zpomaleným tempem (str. 7), a píše, že „v Assyrii, stejně jako v jiných zemích starověkého Východu, převaha primitivních forem hospodářství, domácího a dlužního otroctví, způsobovala vedle jiných příčin nehybnost a nevyvinutost otrokářského způsobu výroby“ (str. 387), ale přitom zdůrazňuje při každé příležitosti to, že byly výbojné války Egyptanů, Babyloňanů, Chetitů, Assyřanů a Peršanů vedeny především proto, aby byli získáni otroci. Tento názor se zdá velmi přepjatý. Je přece známo, že Babyloňané i Assyřané někdy celé kmeny přesídlovali, je známo i to, že Assyřané množství zajatců pobíjeli, i když jich část zotročovali. Pokud jde o Peršany, cituje Avdijev na str. 501 jedno místo z Herodota (VII 8), kde je uveden Xerxův projev před perským tažením do Řecka (nevhodně je tu použito zastaralého překladu Kvíčalova). Xerxes tam slibuje Peršanům, že poražené národy „nosití budou jeho otrocké“. Xerxův projev není arci autentický, a mimoto Řekové, včetně Herodota, rádi zdůrazňovali, že všichni obyvatelé perské říše, a to i přední perští šlechtici, jsou otroky velkého krále, ale toho Avdijev nedbá, neboť hned za citátem píše: „Válečné uchvatitelská politika perské otrokářské despotie, jejímž hlavním cílem bylo ukořistit otroky, je v těchto Xerxových slovech vyjádřena s naprostou přesností.“

Avdijev příliš přeceňuje perskou porážku v Řecku, když mluví o „neodvratné katastrofě“ (str. 501). Také někde přepíná přímý orientální vliv na antickou kulturu. Tak má za to, že Římané přejali od Assyřanů přes Peršany techniku stavby silnic (str. 398), a že též opevňovací technika, kterou převzali od Assyřanů Peršané, přešla od Peršanů ke starým Římanům. (str. 401). Takových jednotlivostí by se dalo vytknout mnoho. Z formálních přehlédnutí upozorňujeme jen na mapku Palestiny na str. 351, podle níž by město Rafia ve starověku ještě neexistovalo.

Cenu Avdijevovy knihy poněkud snižuje také to, že kromě citátů z klasiků marxismu-leninismu a nadměrně četných míst ze Stalinovy práce *O marxismu v jazykovědě*, odkazuje autor v poznámkách nikde ani na odbornou literaturu ani na prameny; to ovšem působí někdy dojmem dogmaticčnosti. Ovšem učebnicový ráz knihy nedával autorovi možnosti k důsledné citaci.

Český překlad je dobrý, mnohem zdařilejší než překlady učebnic V. S. Sergejeva a N. A. Maškina, na nichž je patrná jistá úspěchanost. Také celková úprava knihy je plně na výši. Nutno však konstatovat, že transkripce orientálních jmen a názvů, kterou provedl kolektiv orientalistů vedený dr. Vlad. Součkem, není zcela jednotná. Je sice obtížné vést hranici mezi jmény, která jsou nám běžná v graecisované nebo biblické podobě, a mezi jmény v původním znění, ale jistě působí dosti podivně to, že jsou egyptské názvy transkribovány důsledně druhým způsobem, kdežto jména babylonská, assyrská, perská a židovská zůstávají v knize namnoze v podobě první. Také při transkripci některých běžných jmen se vyskytly některé chyby. Jsou to: Appolon místo Apollon (str. 491), Byzanc místo Byzantion (str. 501), Kariové místo Karové (str. 459), Kimmerové místo Kimmeriové (str. 411), sarkofág z elektronu místo z elektrá (str. 455) a j.

Překladaťelé mohli také přihlídnout k potřebám českého studentstva a čtenářů. Tato

výtka se týká především bibliografie, k níž bylo možno připojit v českém překladu aspoň nejnvýznamnější české práce, pokud nejsou už uvedeny v ruském originále. Český překlad má péce sloužit našim studentům a jiným zájemcům, a ti by mohli být touto cestou upozorněni na domácí literaturu, jež je jistě dostupnější než řada knih uvedených v ruském originále. Snad mohla redakce připojit také tu a tam nějakou poznámku na vysvětlenu. Jistě by bylo na př. vítané objasnění problému s datováním povstání egyptské chudiny lčené Ipuverem, neboť Avdijev zřejmě počítá s tím, že je jeho datování sovětským čtenářům běžné. Konečně i v textu mohly být provedeny některé drobné úpravy, jako na př. při etymologickém výkladu chetitského slova kimmant (str. 301) čteme, že je to slovo blízké ruskému zima; zde mohlo být dobře „našemu zima“. Na téže straně je také špatně napsáno řecké zájmeno ιγδ.

Avšak tyto nedostatky, většinou jen málo podstatné, nikterak nesnižují cenu českého překladu Avdijevových Dějin starověkého Východu. Je to nejen dobrá vysokoškolská učebnice, již několik let netrpělivě očekávaná, nýbrž i cenný přínos naší odborné literaturě.

Josef Češka—Zdeněk Zlatuška

František Kotlík: **Ras Šamra-Ugarit.** Stran 160 + XVI str. obrázkových příloh. Vydala Česká katolická Charita v Praze 1955, za Kčs 29.— brož.

Podtitul této knížky zní „Studie o významu a vztazích Ugaritu k prostředí a knihám starozákonním“, ale stručně francouzské shrnutí obsahu jí dává cíl skromnější: „... d'informer les lecteurs tchèques du développement, de l'histoire et de l'importance des découvertes au cours des expéditions archéologiques à Ras Chamra-Ugarit.“ Vskutku má tato knížka dvojitý tvárnost: jednak populárně informativní, při čemž se ovšem kladou na laického čtenáře značné nároky, jednak odbornou. Ke kladům knížky budíž tu hned připočteno, že měl autor k sepsání svého spisu k dispozici bohatou cizojazyčnou literaturu.

Zvážit přísně odborné výklady této práce může jen zasvěcený odborník, a u nás jí už věnoval odbornou recenzi semitolog Stan. Segert v ArOr 24, 1956, str. 151 n. Já se jako badatel o antice, pro něhož mají ugaritské nálezy význam jako objev jedné ze středomořských dílech kultur II. tisíciletí před n. l. s jejími vztahy ke kultuře egejské a částečně i k řecké klasické, mohu vyslovit — nehledíc na methodologickou stránku knihy — jen o tom, co spadá do mého oboru anebo do zorného pole mých širších zájmů. A tu mohu říci, že se mi z Kotlíkovy knížky dostalo nejednoho poučení, byť pracně z ní získaného, o věcech, které mě zajímaly, jako jsou ugaritské nálezy samy, otázka hláskové abecedy, jazyka tamějších písemností, vztahů k zemím Přední Asie a k Egyptu, dovozu zboží z egejské oblasti, národnostního složení obyvatelstva, nebo otázka Kanaanců, Chabirů-Hebreů atd. Zejména mě arci zajímaly výklady o ugaritském pantheonu a o ugaritské epice — tu je pro mne ovšem tuze skoupá zmínka „o theorii C. H. Gordona i o vzájemných vlivech krétského písemnictví [?] a kultury... na mythologické texty ugaritské a Homéra“ (str. 126). Také některé výklady jazykové mě zaujaly. Tak na př. jedna ze shod mezi ugaritštinou, hebrejštinou a arabštinou, totiž funkce t. zv. „emfatické“ spojky $\omega = a$, i, jež má obdobu i v jazycích ide.; autor ji měl ovšem v překladě textů reprodukovat spíše jako *aj*, nikoli spojku *a*. I jinak se vyskytují některé shody s řečtinou, na př. tvoření duálu u jmen věcí, které se nenacházejí v přirozené dvojici. A tak by bylo možné uvést ještě leckterou věc, která mě při četbě zaujala a poučila.

Ale přesto nemohu tento spis bohužel označit jako zvláště kladný přínos do našeho naučného písemnictví. Segertova příliš uznalá recenze se o některých jeho závadách vůbec nezmiňuje, jiné jen taktně naznačuje; a přece mělo být otevřeně řečeno, že to je kniha po nejedné stránce špatná.

Předně jsou v ní místa nejasná. Na př. na str. 15 se praví: „Ze severní Syrie Ugaritu vyvázeli Feničané...“ Co je to „severní Syrie Ugaritu“? Autor patrně míní severní, ugaritskou část Syrie. A je na závadu, že nikde náležitě nerozlišuje město Ugarit a stát Ugarit; s podivením se pak čtenář na str. 24 dočítá, „že město Bekani bylo asi nejdůležitějším, snad i největším střediskem Ugaritu“. Rovněž na str. 15 se (po větě o obchodování koňmi mezi Ugaritem... a Egyptem) praví: „Jaké zde máme dobré vodítko k exegetické [textově kritické?] opravě v 3 [?] Král. 10, 28 o koupi koní za Šalamona z Egypta a Koy! Tímto je opět potvrzen mylný dovětek [tedy interpolace?] redaktora o Egyptu.“ Co to znamená, že byli v Ugaritu m. j. „národové Cypru, Achajci a Mykénští“ (str. 18). Jak porozumět výkladu o stycích Řeků s Blízkým Východem z věty: „Stačí zaznamenat jen legendu o Kadmovi a králi Kasovi, v níž jsme takřka v bezprostřední blízkosti samého Ugaritu při hoře Casiu [proč zde C?], kde [?] ona legenda připomíná osídlení [čeho?] národy Cypru, Kréty, Argu a jiných typicky řeckých oblastí“ (ibid.). Kolik čtenářů ví, co je „báseň Pentaurova“ (str. 6), kolik jich po zmnice o boji mezi Elem a Baalem a o boji jejich synů